

7. **Проект стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року**// [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.p

8. Проекту Закону України "**Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини**"// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9707&skl=7

9. Чайка Т.О. **Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки**: автореф. канд.екон. наук, спец.: 08.00.03 — економіка та управління національним господарством — Миколаїв: Мін-во аграр. політ. та продовольства Укр. Миколаївський держ. аграр. ун-т, 2012. - 20 с.

Рецензент: д.е.н., професор Кравців С.В.

УДК 330

А. О. ЗАГЛИНСЬКИЙ

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА І ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ

В статті досліджено сутність та причини фінансової кризи, її зв'язок з системою зайнятості працездатного населення України

In the article investigated the system and essence of the jobs that contribute to the development of the labor market, features for the formation of jobs in Ukraine and worldwide.

Ключові слова: економічна криза, зайнятість, децентралізація, ринок праці, заробітна плата, організація робочого місця, інвестиції.

В сучасному науковому обігу найбільш усталеним є розуміння фінансової кризи як порушення рівноваги у функціонуванні системи ринкових відносин. Дане порушення проявляється в нестабільності інститутів фінансів, дестабілізації процесу формування та розподілу централізованих фондів держави.

©Заглинський А.О. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування

Теоретичні і практичні аспекти фінансової кризи та шляхів її локалізації досліджуються багатьма західними і вітчизняними науковцями. Так, зокрема, на думку О. Василика, фінансова криза – це явище, а показник її наявності – дефіцит. Проте, як справедливо зазначають В. Попов та М. Монтес, фінансова криза може розгорнутися і без бюджетних дефіцитів. Вона може бути наслідком погіршення умов торгівлі та балансу у поточних операціях, які разом призводять до підриву валютного курсу.

Метою дослідження є вплив фінансової кризи на зайнятість працездатного населення. Для цього необхідно, преш за все, розрізнати об'єктивні і суб'єктивні чинники фінансових криз. Серед об'єктивних чинників виділяють внутрішні і зовнішні. До внутрішніх чинників світове економічне суспільство відносить: а) нестабільність банківської системи країн; б) наростання частки сумнівних кредитів; в) посилення інфляції; г) завищений валютний курс; д) високі темпи девальвації валюти; е) зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу; є) зростання дефіциту платіжного балансу; ж) доларизація економіки; з) наростання кількості високо ризикових цінних паперів, особливо деривативів на фондовому ринку. Зовнішніми чинниками фінансових криз є: а) неконтрольований рух міжнародного спекулятивного капіталу; б) валютні війни; в) зміни міжнародної конкурентоздатності країн; г) надмірно експансивна грошова політика Федеральної резервної системи (ФРС) США; д) наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США; е) недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках; є) недосконалість регулювання міжнародних фінансових ринків. Внутрішнє та зовнішнє соціально-економічне середовище є дуже індивідуальним та має конкретні ознаки для кожної країни. Саме тому ці чинники достатньо важко відокремити та прогнозувати. Викликати фінансові кризи можуть також і суб'єктивні чинники – помилки в економічній політиці уряду, а також нераціональні очікування бізнесу.

Існує також думка, що безпосередній стосунок до виникнення сучасної фінансової кризи має незадовільне функціонування світового грошово-кредитного механізму

побудованого на доларі США як резервній валюті. Як відомо, до 1970 року більшу частину резервних активів становило золото. Це було наріжним каменем Бреттон-Вудської валютної системи. Коли ж 1973 року дана система обвалилася, країни світу не змогли домовитися щодо організації нової світової валютної системи, яка б мала свій механізм саморегуляції. Цим скористалися США. Вони заповнили порожнечу доларом і перетворили його на світову резервну валюту. Причому без будь-яких офіційних угод і взяття на себе певних зобов'язань[1, 100].

Виконання доларом цієї ролі, має контролюватися світовою спільнотою за всіма правилами і приписами, що стосуються функціонування кредитної грошової системи. Лише за допомогою чітких обмежень і суворого контролю можна не допустити створення зайвої кількості грошей і свідомо запобігти торговому дисбалансу.

Проте, жоден уряд світу, зокрема й США, не може контролювати обсяг емісії долара. Це обумовлено тим, що таке право має лише ФРС – фінансова структура, що належить 20 приватним банкам США. З 1971 року друкування світових грошей перетворилося на їхній основний бізнес. Якщо американському урядові потрібні гроші, то ФРС друкує їх як позику під відсотки.

Кредитні гроші стають основою міжнародної валютної системи. Їх цілковите панування не лише довело свої величезні переваги над золото-грошовим обігом, а й створило для людства чимало проблем. Відмова від золотовалютного стандарту, як обмежувача в регулюванні міжнародних економічних відносин, призвела до надмірного розбухання грошової маси, що є реальною загрозою не лише для Америки, а й для всієї планети.

Неконтрольована емісія грошей у США тісно зв'язана із вторинним фондовим ринком цінних паперів. "Розкрутка" цього механізму відбувається за законом класичних пірамід.

Жадоба швидкої наживи спричинила приплив до Америки величезних ресурсів, що витрачалися на купівлю так званих деривативів, які не мають жодної реальної вартості. Хоч як прикро, але їх випущено стільки, що ніхто в світі не може точно порахувати. Тому виникає закономірне питання: скільки таких сурогатів вартості бродить віртуальною

планетою, адже на створення цієї “димової завіси” взагалі не встановлено обмежень?

У 1980-х роках ще два нововведення сприяли зростанню розриву між спекулятивною та реальною економікою. З'явилися та стали стрімко поширюватися нові види спекулятивних цінних паперів. До них, перш за все, відносять так звані похідні – свопи (договори про обмін активів та пасивів на аналогічні активи й пасиви з метою продовження чи зменшення термінів погашення, або підвищення чи зниження відсоткової ставки, щоб максимізувати доходи чи мінімізувати збитки) та різного роду опціони (договори, за якими покупець одержує право, але не обов'язок, купити чи продати активи заздалегідь зазначеною ціною). З'явившись насамперед як інструменти страхування від фінансових ризиків, ці контракти стали улюбленими об'єктами фінансової спекуляції. Загальна вартість таких оборудок, на початок 2008 року, зросла до неймовірної цифри – в середньому на сотні та тисячі трильйонів за день. Лише в США ринок похідних виріс порівняно з 2002 роком у п'ять разів – із 106 трильйонів до 531. Ця цифра більш ніж у 35 разів перевищує увесь валовий продукт США.

Тоді ж з'явилися та швидко поширилися нові фінансові фірми – хедж-фонди (приватні, не обмежені нормативним регулюванням, інвестиційні фонди, не доступні широкому загалу). На відміну від традиційних фінансових організацій, ці нові фірми не підлягають державному регулюванню. Саме вони стали центром торгівлі похідними, хоча останнім часом цим займаються також звичайні банки, біржові та страхові компанії, розраховуючи на високі й швидкі прибутки.

Наприкінці 1990-х років у США відбулася ще одна знакова подія. Було скасовано прийнятий у 30-х роках минулого століття закон Гласса-Стігала, що забороняв комерційним банкам займатися діяльністю інвестиційних банків, тобто розміщувати цінні папери та торгувати ними. Відповідно інвестиційні банки не могли виконувати функцій комерційних банків, тобто приймати депозити та видавати кредити. Такий розподіл вважався необхідним для обмеження банківських спекуляцій. Він мав запобігти повторенню великої фінансової кризи 1929 – 1933 років. Цього розподілу дотримувалися

майже 60 років, аж доки фінансові магнати з Уолл-стріт не наполягли на його скасуванні в ім'я ринкової свободи.

Уся ця тривала “еволюція” й підготувала нинішню глобальну фінансову кризу. Її вивчення показує, що в цілому вона є наслідком значного перевищення фінансовими потоками виробничих потужностей реальної економіки. Крім того, фінансова криза відображає сучасні суперечності розвитку світової економіки. Вони пов'язані, зокрема, з політикою Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових організацій. Заходи цих установ спрямовані перш за все на те, щоб врятувати іноземний капітал, а не запобігти кризам у фінансовій сфері.

Світова фінансова криза, що зародилась у США як криза ринку нерухомості і похідних фінансових інструментів, за всіма ознаками нині переросла в глобальну економічну кризу. Її руйнівні дії з фінансового сегмента економіки дедалі більше перекидаються на реальний сектор і, відповідно, зайнятість працездатного населення.

Дослідження зайнятості має два основні підходи: а) як економічної проблеми; б) як економічної категорії [2, 170].

Як економічна проблема, зайнятість – це співвідношення між кількістю працездатного населення та наявністю робочих місць. Дане співвідношення показує рівень використання працездатного населення суспільства та ситуацію, що склалася, на даному ринку. Виділяють класичну [3, 55-70], кейнсіанську [4, 413-420] і неокласичну [5, 86-98] теорії розв'язання проблеми зайнятості.

В проблемі зайнятості необхідно розрізнати внутрішній та зовнішній аспекти. Надзвичайно важливим внутрішнім аспектом вдосконалення системи зайнятості в умовах сучасної фінансової кризи є подолання різких диспропорцій між столицею і рештою території країни, а також між окремими регіонами. Необхідно реально взяти курс на розбудову децентралізованої держави західно-європейського зразка і провести адміністративно-територіальну реформу самоуправління.

Нині ж, Україна йде по шляху тотальної централізації в пострадянському стилі, хоч на словах всі ратують за децентралізацію і місцеве самоуправління. Одна із причин такого процесу банальна. Владі постійно не вистачає грошей,

а заборгованість і дефіцит бюджету зростають. Що ж робити? Простіше за все виявилось – додати місцевому самоврядуванню завдань і одночасно, не тільки не давати грошей на їх виконання, але й забирати їх. Із центрального бюджету робили інвестиції в столичне господарство – метрополітен, нові вокзали, аеропорти, мости, тоді як на фінансування подібних об'єктів в інших регіонах країни грошей не вистачало.

Свою роль зіграла і транспортна політика держави. Вона звелась до того, щоб з'єднати столицю з усіма іншими містами, маргіналізуючи при цьому роль більшості обласних і районних міст як регіональних транспортних вузлів.

І наостанок, не дивлячись на декларативне визнання західних цінностей, в Україні не вдалось відокремити бізнес від політики. Цей симбіоз в нашій країні є надзвичайно сильним і має вирішальне значення для її господарського життя. Якраз бажання бути ближче до політичного центру і ділових кіл, привело до того, що в Києві розміщуються головні офіси більшості великих компаній – і українських, і іноземних. В столиці зосереджена майже вся ділова активність країни. Тут виходять всі найважливіші ЗМІ, тут мають свої офіси впливові неурядові організації, що уже не дивує, держзаклади (причому навіть морськими справами управляють зі столиці, а не, наприклад, із Одеси чи Севастополя). Інші міста, в тому числі такі важливі як Львів, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, зведені фактично до ролі підрядників. Тут можна зробити кар'єру, тут добре жити, працюючи лікарем, програмістом, будівельником чи приватним підприємцем – власником мережі магазинів. Однак в багатьох галузях чи професіях (в тому числі і в міжнародних корпораціях) життя і робота у Львові чи Донецьку – це лише початковий етап кар'єри. Якщо людина є успішною, хоче розвиватися, заробляти більше, жити на європейському рівні, а не на львівському чи одеському, вона повинна переїжджати в столицю, а якщо і Київ їй не до вподоби – за кордон. Можна сказати: ну і що тут дивного, так і в Польщі, Білорусії, Росії... Але справа в тому, що в Західній Європі, куди так прагне частина українців, стандарти життя зовсім інші. В Німеччині далеко не все зосереджено в Берліні. В багатьох випадках можливості для кар'єри кращі у

Франкфурті, Мюнхені, Кельні чи Гамбурзі. Аналогічно в Швейцарії, Нідерландах, Швеції, Італії, Норвегії, Іспанії.

Курс України на тотальну централізацію призводить до того, що лише в столиці роботи вистачає майже для всіх. Тут кількість пошуковців дорівнює відкритим вакансіям. Для України ж в цілому, згідно лютневого зведення Держстату про наявність вакансій на ринку праці, ситуація нагадує повідомлення жаркої вступної компанії: на одне робоче місце припадає по десять бажаючих. В більшості регіонів кількість претендентів на посаду перевищує цей показник. Наприклад, в Сумській області “конкурс” уже 1 до 20, в Запорізькій і Вінницькій – 1 до 40, але всі рекорди б’є Черкащина – 75 чоловік на місце.

Відверто кажучи, варто відмітити, що статистики вважають пошуковцями лише тих, хто прийшов у центри зайнятості і отримав статус безробітного. Таких по країні нараховується 564,5 тисяч. Більш чітку картину зайнятості і безробіття дає методологія Міжнародної організації праці. По даним вибіркового обстежень населення з питань економічної активності, безробітних українців віком від 15 до 70 років нараховується 1,6 млн. чоловік. Це на 87,3 тис. менше, ніж на початок 2012 року.

За словами експертів ринку праці, величезний конкурс вакансій пояснюється також неспівпадінням попиту на робочу силу і професійно-кваліфікаційним пропонуванням. З одного боку, роботодавці висувають підвищені вимоги до якості професійної підготовки і трудовому досвіду пошукача, але не поспішають забезпечити відповідний рівень заробітної плати навіть висококваліфікованим працівникам. З другого – самі претенденти, особливо затребувані на ринку праці спеціалісти, прагнуть отримати для себе якомога більше преференцій.

Протягом останньої неділі лютого 2013 року міжнародний кадровий портал HenderHunter озвучив результати дослідження проведеного по методиці Reputation Institute. Він узнавав у своїх користувачів, яким компаніям вони довіряють як роботодавцям і де хотіли б працювати. З’ясувалося, що менеджери і спеціалісти середньої та вищої ланки, що складають ядро клієнтури рекрутингових агентств, вважають більш привабливою роботу у міжнародних компаніях. Це

обумовлено сприйняттям більшого рівня стабільності, розвиненості і прозорості, а також популярністю компанії.

В десятку найбільш привабливих вітчизняних роботодавців увійшли чотири телеканали (“Інтер”, “1+1”, ICTV і Новий канал), компанії “Чумак”, “Рошен”, IDS Group Ukraine, СКМ, “Метінвест” і фармацевтична фірма “Дарниця”. За словами експертів ринку праці, репутація компанії дозволяє роботодавцю більш ефективно залучати і утримувати висококваліфікованих спеціалістів, які вже звикли до стандартних для себе умов праці (офіційному працевлаштуванню, високій “білій” заробітній платі, соцпакетам тощо). Важливим фактором привабливості роботодавця стає також і його бачення своєї відповідальності перед суспільством. Лише деякі вітчизняні компанії вкладають кошти не тільки в модернізацію власних підприємств, але і в покращення інфраструктури тих міст і поселень, де живуть їх співробітники.

Не зовсім вдалий приклад політики децентралізації притаманний сільському господарству України. Тут на зміну колгоспно-радгоспній системі, яка суттєво впливала на розвиток села і створювала основну масу робочих місць, прийшли фермерські господарства. Мета останніх полягає в тому, щоб якомога дорожче продати урожай, а потім як можна дешевше купити паливо, добрива і засоби захисту від паразитів. Згідно даних асоціації фермерів і приватних землевласників в Україні більше 41 тисячі фермерських господарств, які володіють 4,6 млн. га землі. Але лише четверта частина всіх українських фермерів обробляють великі наділи більше 1000 га.

Українським фермерам важко конкурувати з європейцями. Ті отримують мільярдні дотації від своїх урядів. В Україні ж прямі бюджетні асигнування на підтримку аграріїв в 2013 році складають 11,5 млн. доларів. В цих умовах, великі фермерські господарства не дуже розраховують на державну підтримку. Їх більше турбує те, щоб не змінилось оподаткування і не було обмежень на експорт зерна.

Крім корупції і бюрократії, які більше будь-яких інших галузей вразили агросектор, головною біллю фермерів є також ціни на зернові. З їх слів, під час збирання урожаю закупівельні ціни трейдерів падають на 25 %, приблизно до

1500 гривень за 1 т зерна. На основі оцінки Української зернової асоціації, в нинішньому році експорт зернових досягне рекордних 26 млн. т. Навіть якщо взяти двадцять мільйонів, рахують фермери, то чиста маржа трейдерів складе мільярд євро. Це мільярд забраний у фермерів. Чи є альтернатива трейдерам? Вважається, що нею могли б стати збутові кооперативи, створені самими фермерами.

Чому ж невеликим господарствам не вдається скооперуватися? Тут є дві основні причини. По-перше, відсутнє законодавство, яке дозволяло б це зробити, а по-друге, заважає ментальність: з часів колгоспів селяни знають, що спільне хорошим не буває.

Стан справ розвитку українського села багато в чому залежить від регіону. Якщо регіон не є депресивним, то ситуація на селі ще більш менш благосна. На відміну від Євросоюзу, де селянам платять за те що вони просто володіють землею, навіть якщо на ній нічого не виробляється, українським селянам допомоги чекати немає від кого. Українське село, на відміну, наприклад, від польського, відрізане не тільки від іноземних програм націлених на сільськогосподарське виробництво, але і від великої кількості різноманітних фондів, мета яких – розвиток інфраструктури в провінції. За гроші цих фондів в селах Європи будують дороги, каналізацію, будинки культури, дитячі садочки, лікарні, басейни...Якраз завдяки грантовим програмам польське село змінило свій вигляд. Сьогодні там навіть на бідних територіях села не гірші, ніж в Австрії чи Німеччині (нові дороги, хідники, відремонтовані будинки).

Одна з головних проблем українського агросектору – втеча молоді із безперспективного села. Більшість молодих людей хоче бути юристами або менеджерами і жити в місті, яке відкриває перед ними певну перспективу. Їх мало цікавлять професії сільськогосподарського виробництва.

Оцінка долі української молоді є не однозначною. З одного боку, покоління, що народилось в 1980 – 1995 рр. має можливості і перспективи, які були недсяжні їх батькам. Молодість, проведена в країні з ринковою економікою, можливість виїхати за кордон, працювати і навчатися на Заході, на кінець, користуватися технічними досягненнями (Інтернет, мобільні телефони тощо). З другого боку, українцям,

що тільки вступають в доросле життя, однозначно, не світить легкий шлях. І тут знову можна сказати про виключення – столичний Київ, де все значно простіше.

В Києві знайдеться робота навіть для випускників факультетів політології чи журналістики. А, наприклад, в Сумах чи Полтаві вони зможуть працювати хіба що в “Макдональдсі”. В сучасній Україні безумовно є професії, в яких молоді люди можуть без проблем, відразу після диплому, отримати хорошу роботу із достойною заробітною платою. Це програмісти, стоматологи, бухгалтери з міжнародними сертифікатами, деякі інженери тощо. Однак в більшості випадків – це не так просто. Головна проблема – надзвичайно багато випускників вузів. Сьогодні вища освіта уже майже нічого не коштує, особливо отримана у приватних вузах. Найважче гуманітаріям – випускникам політології, культурознавства і т.д., для яких робота по професії відсутня по визначенню. Значно краща ситуація у молодих інженерів, особливо в сфері інформаційних технологій, які відразу по закінченню вузу, без особливих проблем, знаходять роботу. Серйозною проблемою залишається надмірна еміграція української молоді в країни Європи. Ситуація молодих українців багато в чому нагадує проблеми молодих іспанців, яких називають втраченим поколінням чи поколінням тисячі євро. Таке розуміння обумовлене тим, що тисяча євро для Західної Європи – це копійки, а у молодих іспанців немає шансу заробити більше. Тобто якщо молода людина має власну квартиру і немає дітей, за таку заробітну плату можна досить нормально прожити. Гірше, якщо у молодій людині кредит на житло і діти на утриманні. При таких розкладах не дивно, що значна частина молодих людей проживає з батьками і користується їх фінансовою допомогою. Адже старше покоління має хоч якісь пенсії і краще справляється з викликами економічної кризи, ніж їх діти, які знають по декілька іноземних мов і мають по два престижних дипломи.

Молодь, що не має достойної роботи, втрачає віру в майбутнє, починає деградувати. Це породжує такі суспільні проблеми як зростання злочинності, наркоманії та алкоголізму серед молоді. І що найбільше хвилює, цей процес охоплює все більш молоді вікові категорії. Люди намагаються втекти від

буденності та реальності, в якій не існує перспективного майбутнього.

Сьогодні проблема працевлаштування молоді, з одного боку, у відсутності відповідної якості робочих місць, а з другого – нездатності держави, роботодавців та самих молодих спеціалістів знайти спільну мову. Роботодавці, за звичай бажають мати відданого суперпрофесіонала, який був би готовий працювати за середню заробітну плату 12 годин на день без вихідних. Натомість молоді невіддані суперпрофесіонали, насмілимось припустити, бажають здебільш протилежного. Збалансувати цей очевидний конфлікт інтересів могла б насамперед держава, представники якої не втомлюються проголошувати, що молодь – її, держави, майбутнє. Звідси постає доконечна необхідність напрацювання ефективної державної політики щодо працевлаштування молоді. Особливо з огляду на ті негативні тенденції, які протягом тривалого часу спостерігаються в економіці України. Понад те, загострення проблеми молодіжного безробіття тягне за собою цілу низку соціальних небезпек для суспільства загалом. При цьому масштаб та глибина останніх перебувають мало не у геометричній прогресії до кількості молодих осіб, які втратили або не можуть знайти роботу.

Бібліографія

1. Петрик О. **Фінансова криза в Україні та заходи щодо її подолання** // Вісник НБУ, 2009, с.99 – 101.
2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. **Макроекономіка: Опорний конспект лекцій**. – К.: Четверта хвиля, 1997.
3. Столерю Л. **Равновесие и экономический рост** (Принципы макроэкономического анализа). Пер. с франц. – М.: “Статистика”, 1974.
4. Кейнс Дж. М. **Избранные произведения**. Пер. с англ.. – М.: Экономика, 1993.
5. Луссе А. **Макроэкономика: краткий курс** / Учебное пособие. – СПб: Издательство “Питер”, 1999.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.